

УДК 502.33:658.18:620.9

Кінаш І. А.

Подільський державний аграрно-технічний університет

РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕСІВ РЕСУРСОЗБЕРЕЖЕННЯ НА ОСНОВІ УДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ

Визначено сутність та значення ресурсозбереження в економічному механізмі охорони навколишнього природного середовища. Запропоновано методичні підходи щодо оцінювання ресурсозберігаючого потенціалу. Розроблено методичні підходи до обґрунтування пріоритетності ресурсозберігаючих заходів на рівні підприємства і регіону. Запропоновано підходи щодо оцінювання екологічних наслідків реалізації проектів ресурсозбереження.

Ключові слова: ресурсозбереження, охорона навколишнього середовища, ресурси, екологічна проблема, ресурсозберігаючі програми.

Постановка проблеми. Ресурсозбереження та охорона навколишнього середовища – поняття, які визначають пріоритетні напрямки економічного та соціального розвитку на перспективу. Вирішення екологічних проблем, що постійно загострюються, а також проблем стійкого забезпечення виробництва сировинними та паливно-енергетичними ресурсами вимагає реального підвищення їх соціально-економічного статусу та розробки на цій основі довгострокової стратегії перебудови народного господарства з метою кардинального зниження природомісткості суспільного виробництва і зменшення негативного впливу на навколишнє середовище [1, с. 230].

Економічний і соціальний прогрес у сучасному суспільстві базується на трьох основних компонентах: матеріально-енергетичних ресурсах, технологіях та людських факторах.

Стурбованість передової громадськості поглибленням економічної та екологічної кризи в державі, вичерпністю природних ресурсів спонукає до цілеспрямованого пошуку шляхів зниження обсягів використання ресурсів, які надходять до економічної системи та залишають її. Це має бути головною метою і концепцією розробки та реалізації ресурсозберігаючих програм.

Незалежна Україна отримала в спадщину енергоємну та матеріаломістку економіку: ресурсомісткість продукції нашої країни перевищує світовий рівень у 2–3 рази, а енергоємність – у 6–9 разів [9, с. 33–35]. Останні оцінки показують, що за допомогою впровадження сучасних технологій у галузі раціонального природокористування, ефективність використання природних ресурсів підвищується у чотири рази [4, с. 3–9].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Суттєвий внесок у розгляд основних питань дослідження рівня використання ресурсно-виробничого потенціалу внесли роботи таких відомих вчених економістів і практиків, як: В.М. Авдєєнко, В.А. Котлов, Н.П. Коновалова, А.М. Турило, Н.В. Романченко. Питанням ресурсозбереження приділяють значну увагу закордонні та вітчизняні вчені: О.А. Кроллі, Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовський, Е.Б. Стародубцева, С.В. Мочерний, М.І. Іванов, А.В. Бреславцев, Л.Т. Хижняк, Д.В. Липницький, Н.І. Конищева, Л.В. Рожкова, Н.А. Кушнірович. Ресурсозбереженню як системі заходів, спрямованих на комплексне використання сировини та переробку вторинних ресурсів, приділена увага в роботах таких авторів, як В.С. Іфтемичук, В.А. Григор'єв, М.І. Маниліч, Г.Д. Шута.

Проте перехід до нової стратегії вирішення екологічних проблем можливий тільки тоді, коли між державою та підприємництвом установлю-

ється консенсус, заснований на усвідомленні економічної доцільності інвестування у екологічно прийнятні проекти.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Еколого-економічним проблемам ресурсозбереження багато уваги приділялось у роботах наших вітчизняних дослідників. Проте перехід до нової стратегії вирішення екологічних проблем можливий тільки тоді, коли між державою та підприємництвом установлюється консенсус, заснований на усвідомленні економічної доцільності інвестування в екологічно прийнятні проекти.

Завдяки детальному науковому аналізу взаємозв'язку головних складових системи «людина – суспільство – природа» було виявлено найбільш важливу умову їх взаємодії, тобто: природне середовище тільки тоді задовольнятиме потреби розвитку національного господарства, коли розвиток господарства буде відповідати потребам природно-ресурсного потенціалу.

Мета статті полягає у розробці теоретичних та методичних положень щодо еколого-економічного регулювання процесів ресурсозбереження на мікрорівні.

Відповідно до поставленої мети, були визначені такі завдання дослідження:

- визначити пріоритетні напрямки та шляхи ресурсозбереження;
- сформулювати методичні підходи щодо оцінки ресурсозберігаючого потенціалу;
- розробити науково-методичні підходи до обґрунтування пріоритетності ресурсозберігаючих заходів на рівні підприємства і регіону;
- розвинути теоретичні положення, щодо економічної оцінки екологічних наслідків виробництва (відтворення) різних видів ресурсів та еколого-економічної ефективності реалізації проектів ресурсозбереження;
- удосконалити систему управління процесами ресурсозбереження на мікроекономічному рівні та рівні регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвідка принципів та методичних положень сталого розвитку і раціонального використання природних ресурсів дозволили сформулювати дефініційну основу ресурсозбереження.

Поняття «ресурсозбереження» необхідно тлумачити як наукову, практичну, організаційну, комерційну та інформаційну діяльність, спрямовану на раціональне, комплексне використання та економічне споживання всіх видів ресурсів, виходячи з існуючого рівня розвитку техніки та технології, з одночасним зниженням техногенного навантаження на навколишнє середовище [3].

Ефективна політика заощадження ресурсів в Україні може бути реалізована тільки за умов існування економічного механізму регулювання ресурсозбереження.

На основі науково-методичних положень обґрунтовується необхідність створення механізму управління процесами ресурсозбереження на основі врахування еколого-економічної ефективності заощадження відповідних ресурсів [10, с. 120].

Цей механізм має передбачати врахування комплексного впливу економічних, екологічних та соціальних ефектів ресурсозбереження, а також дію мотиваційного інструментарію, який би створював адекватні умови заохочення в ресурсозберігаючій політиці для окремих господарських суб'єктів. Необхідність розробки теоретичних та практичних засад забезпечення дії такого механізму і обумовлює актуальність теми дослідження.

Показник еколого-економічної ефективності заощадження певного виду ресурсу пропонується визначати за формулою (1) [5, с. 316–325]:

$$P_{ee} = \frac{E_{повн.е}}{B_{р.з}}, \quad (1)$$

де $B_{р.з.}$ – повні витрати на реалізацію заощадження даного виду ресурсу; $E_{повн.е}$ – повний еколого-економічний ефект заощадження даного виду ресурсу, який, у свою чергу, визначається за формулою (2) [8, с. 50]:

$$E_{повн.е} = E_{пр} + E_{неп}, \quad (2)$$

де $E_{пр}$ – прямий ефект ресурсоощадності (може бути визначений ціною відповідного виду ресурсу); $E_{неп}$ – непрямий еколого-економічний ефект ресурсоощадності.

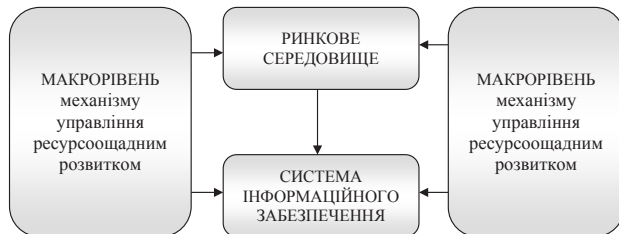


Рис. 1. Схема взаємодії рівнів механізму управління процесами ресурсоощадного розвитку



Рис. 2. Основні функції управління процесами ресурсоощадного розвитку

При розробці стратегії ресурсозберігаючого розвитку конкретних господарських суб'єктів повинна враховуватися дія факторів зовнішнього середовища. Взаємодія мікро- і макrorівнів управління здійснюється через систему інформаційного забезпечення (рис. 1).

Комплексний характер проблем ресурсозбереження потребує й комплексного державного і регіонального управління цими процесами. Основні функції такого управління наведено на рис. 2.

Перехід до ресурсозберігаючого розвитку України сприяє забезпеченню стійкого розвитку як її регіонів, так і в цілому національної економіки. Це передбачає формування ефективної просторової структури економіки країни при дотриманні балансу інтересів усіх регіонів, що обумовлює необхідність розробки і реалізації програм ресурсозбереження, а також подальшу інтеграцію цих програм при проведенні державної політики у сфері ресурсозбереження [2, с. 105].

Проблеми, які розв'язуються в кожному регіоні, значною мірою повинні відповідати державним завданням, але при цьому необхідно враховувати місцеві особливості, які, зокрема, передбачають:

- формування регіонального господарського механізму, що регулює соціально-економічний розвиток, у тому числі природокористування і ресурсозбереження;
- реконструкцію регіональної промислової системи з урахуванням ємностей локальних екосистем;
- здійснення заходів для розвитку соціальної інфраструктури з урахуванням санітарно-епідеміологічного стану.

Орієнтувати діяльність підприємства на ресурсозберігаючий шлях розвитку визначає економічний механізм, формування якого має базуватися на таких принципах:

- системність (реалізує докладне вивчення всіх процесів та явищ з метою виявлення сильних та слабких сторін ефектів ресурсозбереження);
- комплексність (необхідно враховувати технічні, екологічні, організаційні, соціальні, психологічні аспекти управління ресурсозбереженням та їх взаємозв'язок);
- нормативний підхід (доцільно управляти енергозбереженням на основі встановлення нормативів для всіх підсистем управління з урахуванням вимог комплексності, ефективності, обґрунтованості);

Орієнтувати діяльність підприємства на ресурсозберігаючий шлях розвитку визначає економічний механізм, формування якого має базуватися на таких принципах:

- довгострокова перспектива (необхідно враховувати ефекти довгострокової перспективи, у тому числі віддалені в майбутнє, а також такі, що виникають унаслідок акумулювання екологічних наслідків);
- взаємозалежність (передбачає таку організацію процесів ресурсозбереження, яка б давала користь усім учасникам цього процесу);
- урахування вартості упущених можливостей (при використанні обмеженого ресурсу потрібно враховувати його вартість і вартість невикористаної альтернативи);

- підтримання балансу (має на меті відновлення природних ресурсів для підтримання балансу між споживанням та відновленням);

- «користувач сплачує» (користувач відповідного природного ресурсу має повністю сплачувати його використання і подальше відновлення); застосовується в тих випадках, коли не існує екологічно досконалих технологій виготовлення суспільно необхідного ресурсу;

- «забруднювач сплачує» (забруднювач повинен сплатити за проведення заходів екологічного оздоровлення); застосовується в тих випадках (або межах виробництва), коли існують, але не повною мірою використовуються екологічно досконалі технології виготовлення певного ресурсу [7, с. 65–74].

Результуючим показником буде інтегральний коефіцієнт пріоритетних заходів:

$$K_{int} = \frac{\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n \alpha_j \cdot \beta_{ij}}{n}, \quad (3)$$

де α_j – вагомість j -го показника за десятибальною шкалою; β_{ij} – оцінка i -м експертом; $j=1,2,\dots,5$ – кількість параметрів, що оцінюються; $i=1,2,\dots,n$ – кількість експертів.

Значення інтегрального коефіцієнту пріоритетності заходів знаходиться в інтервалі:

$$91 \leq K_{int} \leq 330.$$

На основі інтегрального коефіцієнту пріоритетності заходів визначається рівень пріоритетності проекту (рис. 3).

Висновки. Результати досліджень дозволяють зробити такі висновки:

1) у сучасних умовах дефіциту ресурсів сформульовані теоретичні та методичні підходи щодо оцінки ресурсозберігаючого потенціалу мають стати основою здійснення інвестування проектів з ресурсозбереження;

2) ключовим чинником економічної оцінки ефективності ресурсозбереження має бути величина комплексного еколого-економічного ефекту, який забезпечують ресурсозберігаючі заходи;

3) у складі комплексного ефекту ресурсозбереження доцільно враховувати такі еколого-економічні та соціально-економічні складові: ефект

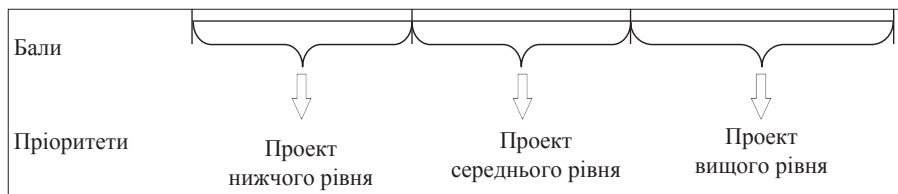


Рис. 3. Схема визначення рівня пріоритетності проектів ресурсозбереження на основі інтегрального коефіцієнту пріоритетності заходів

запобігання економічним збиткам від впливу на людину та довкілля на стадіях виробництва (вдтворення) самого ресурсу або засобів, необхідних для його отримання чи після реалізаційної утилізації; ефект запобігання еколого-економічних збитків від можливих надзвичайних ситуацій, процесів виробництва або утилізації продуктів, отриманих із первинних ресурсів; ефект, викликаний феноменом замикаючих витрат; ефект вивільнення від необхідності створення допоміжної інфраструктури; зовнішньоекономічні ефекти; ефекти додаткового потенціалу економічного зростання;

4) за умов обмеженості інформації для обґрунтування рішень про впровадження ресурсозберігаючих заходів на мікроекономічному рівні може бути застосований експертний метод еколого-економічного оцінювання проекту на основі інтегрального коефіцієнту. Метод дає можливість визначити пріоритетність рішень і вибрати найбільш ефективний варіант;

5) важливим фактором прийняття рішень щодо вибору оптимального варіанта фінансування ресурсозберігаючого заходу є врахування рівня пріоритетності, до якого відносять проект. На основі цього показника доцільно розраховувати рівень пріоритетності ресурсозберігаючих заходів;

6) ефективна реалізація всіх переваг ресурсозбереження можлива за умов переведення зовнішніх (екстернальних) для господарчих суб'єктів (підприємств або територій) ефектів ресурсозбереження у внутрішні (інтернальні) для цих суб'єктів ефекти за допомогою адекватних економічних інструментів;

7) заощадження ресурсів є найбільш ефективним способом забезпечення відповідних потреб, ніж їх первинне виробництво з використанням природних ресурсів. За більшістю видів ресурсів ефект їх заощадження співвідноситься з ціною самого ресурсу, а за деякими (водні, лісові) – перевищує їх ціну в декілька разів.

Список літератури:

1. Економіка природокористування / А.А. Аверченко, А. В. Шевчук, В.Л. Грошев. – М. : АОВВЦ, 1994. – 419 с.
2. Актуальні питання економіки природокористування: теоретичні і практичні аспекти / О.Ф. Балацький, А.Г. Дегтяренко, О.Н. Дутченко та ін. ; під ред. О.Ф. Балацького. – Суми : ОТБЕО, 1990. – 171 с.
3. Базові нормативи плати за забруднення навколишнього природного середовища : Наказ Міністерства охорони навколишнього середовища та ядерної безпеки України від 26 грудня 1996 р. № 157 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0018-97>.
4. Бем И., Федорищева А. Технологічний прогрес і природокористування / И. Бем, А. Федорищева // Економіка України. – 1993. – № 10. – С. 3–9.
5. Борейко В.И., Положий В.М. Удосконалення методики розрахунків ефективності природоохоронних заходів / В.И. Борейко, В.М. Положий // Економічність продукції АПК: економіка та технологія. Т. 2. – Суми, 1999. – С. 316–325.
6. Бурнинский Б.В., Ковалева Н.Г. Экономические проблемы природопользования / Б.В. Бурнинский, Н.Г. Ковалева. – К., 1995.
7. Веклич О. Совершенствование экономических инструментов экологического управления в Украине / О. Веклич // Экономика Украины. – 2000. – № 9. – С. 65–74.
8. Временная типовая методика определения экономической эффективности осуществления природоохранных мероприятий и оценки экономического ущерба, причиненного народному хозяйству загрязнением окружающей среды. – М. : Экономика, 1996. – 92 с.
9. Ландар Г.И., Новосад В.А. Экономические проблемы экологизации промышленности на основе энергосбережения / Г.И. Ландар, В.А. Новосад // Вісник Сумського державного університету. – 1998. – № 3(11). – С. 33–35.
10. Скоков С.А. Эколого-экономическое регулирование процесса ресурсосбережения : дис. ... канд. эконом. наук.: спец. 08.08.01 / С.А. Скоков. – Сумы, 2002. – С. 152.

Кинаш И. А.

Подольский государственный аграрно-технический университет

РЕГУЛИРОВАНИЕ ПРОЦЕССОВ РЕСУРСОСБЕРЕЖЕНИЯ НА ОСНОВЕ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОГО МЕХАНИЗМА

Резюме

Определены сущность и значение ресурсосбережения в экономическом механизме охраны окружающей среды. Предложены методические подходы к оценке ресурсосберегающего потенциала. Разработаны методические подходы к обоснованию приоритетности ресурсосберегающих мероприятий на уровне предприятия и региона. Предложены подходы к оценке экологических последствий реализации проектов ресурсосбережения.

Ключевые слова: ресурсосбережение, охрана окружающей среды, ресурсы, экологическая проблема, ресурсосберегающие программы.

Kinash I. A.

Podolsky State Agricultural University

REGULATION OF RESOURCES SAVING PROCESSES AT THE BASE OF ECONOMIC MECHANISM IMPROVEMENT

Summary

It's defined the essence and significance of resource in the economic mechanism of environmental protection. It's proposed methodological approach to the evaluation of conservation building. Methodological approaches to the validity of the priority resource activities at the enterprise level and region. There is proposed approach to the assessment of environmental impacts of resource projects.

Keywords: resource conservation, environmental protection, resources, environmental problems, resource program.

УДК 338.2

Шерстюк Р. П.

Кінаш І. А.

Погайдак О. Б.

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя

Кузьмак О. І.

Рівненська філія ПВНЗ «Європейський університет»

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ІННОВАЦІЙНО-РЕСУРСНОЇ ТА ЛОГІСТИЧНО-МАРКЕТИНГОВОЇ КОМПОНЕНТ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА

Розкрито особливості євроінтеграційної трансформації промислового підприємства з використанням багатокомпонентного аналітичного підходу. Встановлено, що провідними його складовими є інноваційно-ресурсна та логістично-маркетингова компоненти. Внесені пропозиції сприятимуть прискоренню процесів євроінтеграційної трансформації підприємства та підвищать ефективність його роботи. Усе це з залученням багатокомпонентного аналітичного підходу дозволить більш ефективно використовувати інноваційно-ресурсний та логістично-маркетинговий компоненти в управлінні суб'єктами господарювання постконфліктного суспільства.

Ключові слова: стратегія, стратегічне управління, постконфліктні умови, аналітичний підхід, цільовий підхід, інноваційний розвиток.

Постановка проблеми. У постконфліктних умовах та утвердженні в Україні європейських механізмів, підвищення ефективності інноваційно-ресурсної, логістично-маркетингової та антикризової управлінської компонент значну роль відіграє використання нових, багатокомпонентних аналітичних підходів. У сучасній літературі поки що немає однозначного визначення щодо розуміння багатокомпонентного аналітичного підходу у контексті стратегічного управління розвитком підприємства. У теорії і практиці стратегічної діяльності та управління нею він ще не знайшов широкого застосування у процесі підготовки управлінських рішень. Якщо у науковців немає сумніву стосовно необхідності

впровадження в діяльність суб'єктів господарювання згаданих підходів, то більшість керівників підприємств справді ще не відмовились від твердження про неможливість використання досвіду зарубіжних корпорацій на українських підприємствах до дуже обережного погодження з тим, що окремі елементи багатокомпонентного аналітичного підходу до управління будуть корисними у недалекому майбутньому.

Усе це показує, що питання багатокомпонентного аналітичного підходу до організації стратегічного управління на промислових підприємствах України його всебічне матеріально-технічне, ресурсне та інформаційно-комунікаційне забезпечення є актуальними і своєчасним та потребує